

Raoul Schrott
GILGAMESJ

Vertaling Tom Kleijn

Plaats van handeling is Irkalla, de door zeven muren omringde dodenstad van de onderwereld. Aan de rechter- en linkerkant van het toneel telkens twee ringmuren met poorten, waarin afzonderlijke scènes zich afspelen.

Het is donker. Met behulp van licht en geluid worden de afzonderlijke plaatsen van handeling afgebakend. De toneelspelers zijn gedurende de hele voorstelling op het toneel. Nadat ze zijn opgekomen blijven ze aanwezig – in de schaduw van deze onderwereld. Een aantal van hen speelt meerdere rollen; daartoe maken ze gebruik van de maskers, die aan spijkers in een muur van lemen tichels hangen.

De Gilgamesj-tekst is overgeleverd als afwisseling van epische en dramatische elementen: een vroege vorm van theater die zich uit de rapsodische voordracht heeft ontwikkeld. Voordracht en dialoog worden ook hier afgewisseld; de monologen zijn daarom altijd zowel tot het publiek als tot de groep toneelspelers op het toneel gericht.

Alle rechten voorbehouden
© Raoul Schrott, Hanser Verlag 2001
© Nederlandse vertaling Tom Kleijn 2004

Rollen in volgorde van opkomst:

Ishtar – de godin van de liefde en van de oorlog,

van de ochtend- en avondster

Neti – de poortwachter van de onderwereld

Ur-sjanabi – de veerman van de doden

Gilgamesj – koning van Uruk

Sjamhat – een hoer

Enlil – heerser over de aarde en raadsheer van de oppergod Anu

Anu – de god van de hemel en vader van alle goden

Enki – de god van de onderaardse zoetwaterocean

Sjamasj – de god van de zon en beschermer van Gilgamesj

Mammitum – de moeder van de goden

Ninsun – de moeder van Gilgamesj, de goddelijke Wilde Koe

Sjangasju – een jager

Enkidu – de Wilde Man en metgezel van Gilgamesj

Raad der oudsten van Uruk

Ut-napisjti – de koning van Sjurupakk die als enige

de zondvloed overleefde

De vrouw van Ut-napisjti

PROLOOG

Ishtar

Hé! Doe de poort open!

Neti

Jij?! Wat wil jij hier?

Ishtar

Doe die poort open!

Neti

Je staat voor de verkeerde poort – hier is de uitgang voor de doden en dat ook maar een keer per jaar – wanneer Ur-sjanabi hen in de veerboot van Irkalla over de onderaardse zee brengt om hun families te bezoeken

Ishtar

Doe open of ik ben het die de doden naar buiten laat – Ur-sjanabi is bij mij

Neti

Ah - daarom kom je dus niet naar de ingangspoort zoals ieder ander ook

Ishtar

Doe je nu eindelijk open?

Neti

Nee – eerst moet ik weten wat je van plan bent word je zo langzamerhand te oud voor godin van de liefde – of van de oorlog? verlang je al naar de eeuwige duisternis?

Ishtar

Wat gaat jou dat aan?
denk je werkelijk dat ik dat de eerste de beste portier aan zijn neus zal hangen?

Neti

Ishtar – ik laat je niet binnen voordat ik niet *echt zeker weet* dat het niet gewoon *zomaar* een smoes is waarmee je bij ons naar binnen wilt sluipen · als wachter heb ik hier veel tijd –

Ishtar

Ik ben met Gilgamesj gekomen – is dat voldoende?

Neti

Gilgamesj? van wie men
zegt dat hij onsterfelijk is?

Ishtar

Het lijkt er eerder op
dat hij niet weet *waarom* hij zou moeten sterven –

Neti

Waarom?

Ishtar

Hij vindt dat hij daarvoor teveel
heeft van een god · zes nachten al ligt hij
op zijn sterfbed – maar de troon aan zijn linkerhand
waarop zijn ziel allang had moeten zitten is nog altijd
leeg

Hij is niet meer in staat te zitten of te staan
eten en drinken kan hij ook niet meer
alleen nog kreunen – en het zweet loopt van
zijn lichaam als gesmolten vet

De vogel Anzu
die ghoul wacht aan het voeteneinde van zijn bed
maar ook hij is niet in staat hem te verlossen
uit zijn lijden

De steen werd nog altijd niet
voor zijn graf gerold – het graf dat Gilgamesj
voor zichzelf en zijn Enkidu al lang geleden
midden in de Eufraat liet bouwen en dat de
geliefde vriend al in zich opnam – en de bedding
droogt uit in de zon en vertoont al scheuren

Bij
de eerste tekenen van zijn ziekte had Gilgamesj
de stad bevolen nog een keer de dam op te werpen
en de stroom om te leiden zodat de grafheuvel
weer zou worden vrijgelegd

Hij liet hem openen
zich naar binnen dragen en opbaren naast de sarcofaag
van Enkidu · ik begeleidde hem samen met zijn vrouwen
priesters dienaren zangers en hoeren en de soldaten
van zijn lijfwacht · alles was rijk voorzien van
geschenken voor de goden – zelfs de strijdswagen
met de muilezels stond erin · en allemaal wachtten wij
op zijn dood – de hele hofhouding met een gifbeker
in de hand maar nog altijd wilde hij niet sterven:
hoezeer de koorts ook aan hem vrat – die evenmin in staat
was zijn ziel uit het lichaam te branden

Toen gaf hij
tenslotte de hovelingen het teken om het gif te drinken
en hem voor te gaan in de onderwereld · Ur-sjanabi

de veerman kwam hen halen · hij wist Gilgamesj
tenslotte over te halen mee te komen

Maar boven

wacht het volk van Uruk nu ongeduldig op wat
er over Gilgamesj wordt beslist – of het de steen
nu eindelijk voor het koningsgraf mag rollen en de aarde weer
over de heuvel terugstorten zodat de opgestuwde rivier
in zijn oude bedding terugkeert en in de kanalen stroomt
om de akkers te bewateren

Gilgamesj en zijn gevolg

zijn buiten bij de veerboot: je ziet dus
de aanleiding is geen geringe – en iedereen wacht
tot je eindelijk opendoet – niet alleen ik

Neti

Met deze toestand heb jij ons opgezadeld daar ben ik zeker van
voor mijn part: haal de veerman · ik zal jullie de dodenstad binnen
laten

(Ur-sjanabi komt op)

Ishtar

Anu mijn vader heeft me vooruitgestuurd: hij komt
met de andere goden en Sjamasj de rechter na –
Gilgamesj' verzet is hen te luidruchtig en te lang geworden
Ze moeten – misschien niet *rechtspreken* maar het wel eens worden
welk lot ze hem vanaf zijn geboorte hebben toebedacht :
omdat hij maar voor eenderde mens is
wordt dat geen gemakkelijke zaak

Neti

Voor eenderde?

Ur-sjanabi

En voor tweederde god – waarschijnlijk vooral van de kant
van zijn moeder Ninsun: van *die* geschiedenis weet echter
niemand echt het fijne · ik weet alleen dat Gilgamesj
zijn leven lang met dat moest vechten wat aan hem
sterfelijk was – en nu het met hem ten einde loopt
beweert hij dat die andere tweederde hem niet laten sterven

Er zou zoveel

vlees van de goden aan hem zitten dat de dood zijn ziel
niet kan bemachtigen en aan mij overlaten – hooguit
half dood trof ik hem op zijn sterfbed aan
Zijn hele leven heeft hij gekokhalsd bij de gedachte
aan zijn naderende dood – en nu wil hij dat beetje leven
dat nog in hem steekt nog altijd niet uitkotsen

En toen ik hem
hoorde praten toonloos zijn tong vol kloven – een brok
uitgedroogde leem toen besloot ik hem hierheen te brengen
opdat hij hier zijn einde vindt

Maar koppig staat hij erop
voor de vergadering der goden ontboden te worden:
hem komt vindt hij van moederskant de hemel toe

Dus weigert hij de geest te geven
voordat hij niet dat heeft opgeëist wat volgens hem
de goden hem schuldig zijn

Hem *dat* te beloven
was de enige manier om hem hierheen te krijgen
en een punt te zetten achter deze geschiedenis

Neti

Dat alles gaat mij toch zeker slechts zijdelings iets aan –
maar voordat de dames en heren van boven zich verwaardigen
hier beneden te verschijnen vertel me eens hoe het zover kwam
met die Gilgamesj

I.

Ur-sjanabi

Hij heeft de afgrond gezien de grond van alle dingen
 hij heeft de diepte daarin gezien de oergrond van de aarde
 en de omtrek van de landen op haar · tot aan het einde
 van de wereld is hij gegaan en verder en zag
 de zee die ons omsluit

Hij heeft het verbodene
 gezien en het verborgene en de geschiedenis van de tijd
 voor de vloed werd hem geopenbaard · en toen hij dan
 uitgeput en moe van ver weg weer terugkeerde
 beitelde hij al zijn beproevingen in een steen

De naam Gilgamesj was hem vanaf zijn geboorte toegekend:
 Elke andere koning overtrof hij in gestalte
 in het strijdgewoel was hij de dam waarachter zich
 het leger terugtrok maar ook de stormvloed
 die over de vijand heen spoelde en bressen sloeg
 in zijn rijen

Zoals een waterbuffel alles op de horens
 neemt zo voerde hij zijn troepen de veldslag in
 dreef de flanken van zijn leger naar voren in het veld
 en versterkte tegelijk de dekking in hun rug

Toen hij zijn wapenen opnam tegen het huis Kish in Ur
 overmeesterde hij eerst de zeven aanvoerders
 en doodde hen en hun koning: zo verenigde hij
 een rijk zo maakte hij van Uruk een stad

Daarna trok hij
 eropuit op zoek naar het leven en vond wegen
 passen over de gebergtes en drinkplaatsen in de ravijnen
 van het hoogland daar waar niemand ooit voor hem geweest was

Hij zwierf de hele wereld over tot waar de zon opkomt
 stak de zee over en bereikte eindelijk de plaats
 waar de hemel begint

Bij Ut-napisjti
 die de mensen had geleerd weer te geloven
 kwam hij en verschaftte zich bij hem gehoor
 Wie onder u is er die hem daarin zou kunnen evenaren
 en zeggen: de koning – dat ben ik – ik alleen?

De grondsteen van de muur die hij bouwde
 rond zijn stad is een cassette
 van het hout van door hemzelf gevelde ceders –
 en daarin zijn de tabletten uit lapislazuli opgeborgen
 waarop zijn leven staat geschreven:
 de geschiedenis van Gilgamesj!

Neti

Goede man –
voor wie hebben onder een muur begraven
tabletten enig nut?

Het enige dat wij hier
in overvloed hebben buiten een hoop stof
is tijd – tijd tot in alle eeuwigheid · zie je
de doden die zich al om ons scharen en koeren
als duiven?

Verhalen dat is hun enige heden –
die van hen en die van anderen: zo namelijk leven zij het leven
nog een keer en geloven daardoor aan de vergetelheid
te ontsnappen

Niets hebben de doden liever
dan dat men tot hen en over hen spreekt – dat is hun idee
van onsterfelijkheid –

Beter is het daarom als ze zelf vertellen –
ook al wordt het daardoor niet meer waar zeker zal het er
levendiger door worden

En wanneer de hoge heren
van de hemel – die mij hier naar deze duisternis overplaatsten –
eindelijk zo goed zijn hier op te treden
zul je zien dat ook zij niets anders kunnen
dan zich in het verleden te verlustigen:
zelf doen ze ook niets anders dan dag na dag
aan het firmament in het rond draaien – en daarbij steeds
ieder afzonderlijk lotgeval van de tabletten af lezen waarop
dit woord voor woord geschreven staat –
zonder te merken dat ze zich herhalen
bij tijd en wijle zelfs hun eigen tekst vergeten
Zo laat dus ieder afzonderlijk getuigenis afleggen over zichzelf
en Gilgamesj – hij moet ermee beginnen te vertellen
hoe hij het tot koning bracht

II.

Gilgamesj

We kwamen steeds vanuit de bescherming van de schemering
overmeesterden de karavananen haalden de balen
van de vrachtboten of roofden de dorpen leeg
wanneer de mannen op de akker of bij het vee waren
en brandden de korenvelden en palmtuinen plat
Wie de wapens tegen ons verhief werd gedood
de vrouwen maakten we zwanger we onthoofdden de aanvoerders
en staken hun hoofden op spiesen

De altaren en tempels

van hun heidense afgoden sloegen we aan stukken in naam
van jullie goden tot iedereen begreep dat het verstandiger was
zich met ons te verbinden dan zich te verzetten
Zo veroverde ik eerst het achterland toen een rijk
Daarna maakte ik van Uruk de hoofdstad ·
rondom de schaapskooien en stallen liet ik
een muur bouwen meer dan zes mijl lang
achttien voet dik en elke twaalf passen een steunbeer

Loop langs de muur en klop zijn fundamenten af
onderzoek het metselwerk precies: iedere tichel
werd gebrand en langs een touw gemeten
naadloos over elkaar gevoegd · en klim dan
de omloop op inspecteer hem - glanzen
de tinnen niet als gehamerd koper?
Aan beide zijden van de rivier zijn kanalen en dijken
koren en gerst sesam en vlas groeit nu
tussen het braakland en de weiden voor het vee
Een morgen beslaan de gebouwen straten en pleinen
een morgen de palmbossen en de boomgaarden
een de leemgroeves en een halve tempel en paleis

Drieëneenhalve morgen omvat mijn muur Uruk
de eerste stad die ik in het midden van de wereld heb gemaakt
in haar leiden trappen omhoog naar het terras van de hemel
naar het witte huis van Anu de vader der goden
en naar het altaar van zijn dochter Isjtar!

III.

Sjamhat

Maar dit alles kwam niet zonder slag of stoot tot stand:

Een baard als een buffel
pieken haar tot over de schouders de kop uitdagend
in de nek gegooid overlopend van kracht: zo liep hij
door de stad – een bronstige stier in een kooi
vol schapen

Iedere afzonderlijke man liet hij oproepen
voor de bouw aan zijn muur waardoor de dijken en dammen
afbrokkelden en de rivierbedding verstopt raakte met riet
en zand: Gilgamesj ranselde hen naar het werk aan de troonzaal
terwijl de aarde op de akkers wit werd van het zout
Niet genoeg dat de last van de mannen nu op ons neerkwam –
ook de jongens haalde hij nog weg voor zijn worstelwedstrijden
waarbij de een na de ander tegen hem het onderspit delfde:
en als prijs voor de overwinning nam hij ons
Geen vrouw liet hij aan haar man geen zoon
aan zijn vader geen dochter aan haar moeder om een handje
te helpen – en ook bij de hoeren bleven de vrijers weg:
hij mag dan een lieveling van de goden zijn – maar zijn heerszucht
maakte van hem een tiran!

Ishtar

(terwijl de goden opkomen)

En wij godinnen
brachten de klacht der vrouwen over aan de goden van de hemel –
die heren die denken de loop van de wereld te bepalen
Maar ze wisten zoals altijd niets beters te verzinnen
dan de klacht aan Anu de vader der goden door te geven

Enlil

Hij was het toch ook die die ontembare stier
had gefokt en losgelaten op de schapen –
tegen hem was immers niemand opgewassen –
hij zette iedere man horens op!
de herder van de stad had hij moeten zijn –
maar iedere nacht werd hij meer en meer een tiran!

Ishtar

Anu
hoorde hen aan maar deelde de goden mee zich liever
te wenden tot zijn vrouw de moeder der goden

Anu

Ontbied toch
Mammitum naar jullie vergadering – zij alleen draagt
daar de verantwoordelijkheid voor

Toen het jullie teveel werd
 de aarde op te hopen de bergen op elkaar te stapelen
 en de bedding voor Eufraat en Tigris uit te graven
 heeft zij het geschapen dat gekrioel van creaturen
 Toen jullie je tegen mij keerden en de spades verbrandden
 schiep zij de mens opdat hij jullie het werk zou afnemen –
 dus mag zij nu ook iemand scheppen die aan Gilgamesj
 kan tippen opdat er weer rust heerst!

Ishtar

Dus wendden de goden van de hemel zich tot Mammitum
 de grote moeder

Enlil

De onvolkomen mensheid
 heb jij uit een rebelse god geschapen – die wij moesten doden
 omdat hij een opstand tegen Anu leidde – zijn bloed
 druppelde in de gele leem en maakte hem kneedbaar
In de groeve
 mengde een god zich met de mensen: uit zijn vlees
 kwam het leven in hen – de ziel die in hen verder leeft.
 Mensen heb je uit leem geschapen die er nog niet waren –
 schep nu een mens die aan Gilgamesj gelijkwaardig is:
 een evenbeeld zonder gebrek – dat ze tegen elkaar
 opgewassen zijn zodat er in Uruk weer vrede heerst!

Mammitum

Ja naar het woord van Anu vormde ik een mens
 zag hem in mij – diep van binnen als een ontwerp
 en langzaam kreeg hij gestalte
Ik bevochtigde
 mijn handen met water pakte de leem en kneep er
 een grote klomp af · ik kneedde hem tot hij zacht was
 sloeg erop spuugde erin en gaf hem zijn vorm
 Toen wierp ik die bruuft ver weg het hoogland
 van de woestijn in zodat hij zou uitbranden en hard worden
 zoals een uit de hemelen gevallen steen

Enki

Zoals leem
 in de hitte barst overdekt raakt met fijne scheurtjes
 zo was ook hij van onder tot boven bedekt met haar
 Het groeide zo dicht als een pol alfalfagras

Mammitum

en het viel het ongelikte creatuur in slierten
 over de rug lang als bij een vrouw
Zo kwam
 Enkidu in de stilte van de woestijn ter wereld en wist
 niets van andere mensen ·